

SYMPOZJUM „PRAWO WYZNANIOWE W SYSTEMIE
PRAWA POLSKIEGO”

KAZIMIERZ DOLNY, 14-16 STYCZNIA 2003 R.

Kierując się potrzebą integracji środowiska oraz koniecznością wspólnego przedyskutowania zasadniczych problemów związanych z uprawianiem prawa wyznaniowego, w dniach 14-16 stycznia 2003 r. w Kazimierzu Dolnym odbyło się sympozjum nt. *Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego*. Sympozjum połączone było z I Zjazdem Katedr i Wykładowców Prawa Wyznaniowego. Wzięli w nim udział przedstawiciele wszystkich katedr prawa wyznaniowego w Polsce oraz wykładowcy uniwersyteccy tego przedmiotu, wykładowcy prawa wyznaniowego w wyższych seminariach duchownych i na wydziałach teologicznych, kanoniści, cywiliści i politolodzy podejmujący w swoich badaniach tematykę wyznaniową. Organizatorami sympozjum byli Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL oraz Katedra Prawa Wyznaniowego KUL.

Uroczystości otwarcia sympozjum przewodniczył i słowo wstępne wygłosił JE bp prof. dr hab. Andrzej Dzięga, dziekan Wydziału PPKiA KUL. W ramach czterech sesji wygłoszono 14 referatów.

Pierwszy referat pt. *Pojęcie prawa wyznaniowego* – wygłoszony przez ks. prof. Henryka Misztala – miał z założenia charakter kluczowy dla realizacji celu wyznaczonego ramami sympozjum. Powierzenie mu takiego tematu – w danym momencie – wydawało się celowe, ponieważ istniejące na „polskim rynku” definicje prawa wyznaniowego poddawane były pewnej krytyce. Organizatorzy mieli nadzieję, iż w gronie najwybitniejszych przedstawicieli tej nauki, w toku podjętej dyskusji, wypracowana zostanie definicja prawa wyzna-

niowego – taka, która zostałaby zaakceptowana przez wszystkie czy też większość ośrodków naukowych. H. Misztal wykazał jednak, iż prawo wyznaniowe w poszczególnych krajach i epokach historycznych stanowiło i stanowi „funkcję polityki w stosunku do zjawiska religii”. Uznał on, iż jest niemożliwe określenie prawa wyznaniowego według z góry ustalonych pojęć filozoficznych czy socjologicznych. Niemożliwa zatem jest do przyjęcia jakaś uniwersalna definicja prawa wyznaniowego, albowiem „prawo wyznaniowe w różnych państwach i różnych systemach stosunku państwa do Kościoła określane jest adekwatnie do tego, jak się pojmuje wolność religijną: albo jako prawo obywatelskie dowolnie koncesjonowane przez państwo, albo jako prawo każdego, płynące z godności osoby ludzkiej”. Zakres zainteresowania prawem wyznaniowym w poszczególnych krajach jest różnoraki, zależny od faktycznie funkcjonujących norm prawnych w danym kraju. W kontekście tych rozważań należy uznać za celowe skoncentrowanie się na uchwyceniu specyfiki polskiego prawa wyznaniowego. Zdaniem H. Misztala refleksja nad polskim prawem wyznaniowym charakteryzuje się obecnie tym, iż „na normy wewnętrzne państwa o starych tradycjach demokratycznych, jednak przez wiele lat będących w okowach totalitarnych, próbujemy spojrzeć w kontekście norm prawa międzynarodowego, niejako dla kontroli zgodności z nim. Ponadto sięgamy do jego genezy, a w szczególności do norm i praktyki stosowania prawa w okresie totalitaryzmu komunistycznego w Polsce w latach 1944-1989, a to celem ukazania wielości przemian ustrojowych, jakie dokonały się w naszym kraju”.

Kolejny referent, Krzysztof Warchałowski, analizując przedmiot prawa wyznaniowego, skoncentrował się nie tyle na jego rozumieniu w znaczeniu formalnym, ile na przedmiocie podstawowym prawa wyznaniowego, jakim jest religia oraz zjawisko religijności. Owszem, istniała pokusa realizacji tego tematu w kierunku komplementarnego wyliczenia i omówienia problematyki wchodzącej w zakres badań nauki prawa wyznaniowego w Polsce. Autor jednak nie uległ jej, zakres bowiem problematyki podejmowanej przez naukę prawa wyznaniowego jest otwarty. Referent skoncentrował się zatem na określeniu stosunku państwa do zjawiska religii i religijności. Cha-

rakteryzując aktualną politykę legislacyjną państwa w stosunku do religii, zauważył, iż politykę tę kształtują ścierające się tendencje, reprezentowane przez poszczególne partie polityczne. Jedne, szanując chrześcijańskie dziedzictwo duchowe narodu, respektują doniosłą rolę religii zarówno w życiu prywatnym, jak i publicznym. Inne z kolei, opierając swą działalność na ideologii liberalnej lub socjaldemokratycznej, dążą do prywatyzacji religii. Współczesne polskie prawo wyznaniowe „stanowi funkcję wypadkową powyższych tendencji”.

Obrazy pierwszej sesji zakończył Paweł Borecki referatem *Geneza konstytucyjnej regulacji stosunków Państwo–Kościół – droga do art. 25 Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r.* Autor przedstawił proces powstawania obowiązujących konstytucyjnych norm wyznaniowych. Dokonał tego nie tylko na podstawie projektów konstytucji, jakie zgłaszane były przez poszczególne ugrupowania polityczne, lecz także uzgodnień „kularowych”, które miały niebagatelny wpływ na ostateczny kształt obowiązujących obecnie przepisów Konstytucji.

Podczas drugiej sesji skoncentrowano się na polskim modelu relacji państwo – Kościół na tle innych państw. Referat na temat polskiego modelu przedstawił Józef Krukowski. Mirosław Kosek ukazał zasady konstytucyjne niemieckiego prawa wyznaniowego, Piotr Ryguła omówił podstawowe pryncypia hiszpańskiego prawa wyznaniowego, Wiesław Bar zaś przedstawił kwestie wyznaniowe w konstytucjach państw Ameryki Łacińskiej i Karaibów.

Dwa referaty trzeciej sesji sympozjalnej dotyczyły sytuacji związków wyznaniowych w aspekcie ich równouprawnienia. Dariusz Dudek, referując problem równouprawnienia związków wyznaniowych na tle konstytucyjnych zasad prawa wyznaniowego – i odnosząc się do przedmiotu referatu – zwrócił m.in. uwagę, iż „we współczesnych ujęciach sfery wolności religijnej oraz relacji państwa i związków wyznaniowych na ogół nie zalicza się do samoistnych zasad konstytucyjnych”. Nie deprecjonując doniosłości tych norm zasugerował, iż normy te mogą i powinny być interpretowane jako składniki zasad ustrojowych. W kontekście tych wypowiedzi z całą pewnością należy rozważyć, czy używane w literaturze prawa wyznaniowego określenie „konstytucyjne zasady prawa wyznaniowego” jest merytorycznie poprawne.

Do zasady równouprawnienia związków wyznaniowych nawiązywał także referat Jarosława Matwiejuka pt. *Konkordat z 1993 r. a pozycja prawna Kościołów i związków wyznaniowych nierzymskokatolickich*. Zasada ta – w związku z inną zasadą konstytucyjną – nadrzędności konstytucji w systemie prawnym – stanowi podstawę do przeniesienia uprawnień, jakie uzyskał Kościół katolicki w konkordacie z 1993 r., także na inne Kościoły i związki wyznaniowe. Prelegent zreferował zagadnienie trybu, zakresu oraz możliwości prawnych i faktycznych uzyskiwania tychże uprawnień przez poszczególne związki wyznaniowe. Ponadto wskazał określone uprawnienia, jakie uzyskały nierzymskokatolickie Kościoły i związki wyznaniowe w związku z ratyfikacją konkordatu z 1993 r.

Ostatnim referatem III sesji był referat Piotra Majera pt. *Małżeństwo jako przedmiot zainteresowania Kościoła i państwa – prawo kanoniczne a małżeństwo cywilne*. Jego tematyka odbiegała od ogólnej problematyki sympozjum, jednakże podjęcie tego zagadnienia podczas obrad okazało się pożyteczne. Poglądy na temat bezpośredniej skuteczności małżeństwa kanonicznego zawieranego w formie konkordatowej w państwowym porządku prawnym Autor prezentował już wcześniej w swoich publikacjach. Przedstawienie tego punktu widzenia wobec obecnych na sali przedstawicieli różnych dziedzin prawnych zaowocowało ożywioną dyskusją, która obecnie kontynuowana jest w piśmiennictwie prawniczym.

W ramach czwartej, ostatniej sesji wygłoszone zostały 4 referaty. Z pierwszym referatem pt. *Źródła prawa wyznaniowego* wystąpił Piotr Stanisz. Przedstawił charakterystyczne cechy podsystemu źródeł prawa wyznaniowego ze szczególnym uwzględnieniem dwustronnego sposobu ich wypracowywania. Referent, stwierdzając, iż „ugruntowanie [dwustronnego] modelu tworzenia prawa stanowi niewątpliwie jeden z najistotniejszych efektów realizowanego w Polsce procesu demokracji”, zauważył jednocześnie, że „stosowana w tym zakresie praktyka nie wydaje się w pełni zgodna z całokształtem konstytucyjnych przepisów dotyczących źródeł prawa”. Kościoły i inne związki wyznaniowe czynnie uczestniczą w procesie tworzenia prawa, które ma ich dotyczyć. Część z tych umów, które zawierane są w związku z przepisem art. 25, ust. 4-5 Konstytucji, stanowi – jego

zdaniem – jedynie „konieczny etap procedury przygotowania ustawy”, nie należy natomiast zaliczać ich do odrębnych źródeł prawa obowiązującego *erga omnes*. Z kolei umowy zawierane „w wykonaniu” art. 15, ust. 3 konkordatu – a tym bardziej umowy zawierane w sytuacjach, gdy przepisy konkordatu obligują do dokonania „uzgodnień” kompetentnych władz państwowych z Konferencją Episkopatu Polski – posiadają cechy aktów normatywnych o charakterze powszechnie obowiązującym. Dzieje się tak, mimo że Konstytucja nie przewiduje aktów wykonawczych do umów międzynarodowych. P. Stanisz postulował więc, aby „praktyka ta została właściwie zharmonizowana z przepisami określającymi system źródeł prawa powszechnie obowiązującego”, np. poprzez recypowanie tychże umów do systemu prawa polskiego w trybie odpowiedniej ustawy. Postulat dopasowania praktyki z przepisami dotyczącymi źródeł prawa powszechnie obowiązującego dotyczy także umów zawieranych „zgodnie z art. 6 rozporządzenia MEN z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki w publicznych przedszkolach i szkołach”. Art. 92, ust. 2 Konstytucji nie przewiduje bowiem „subdelegowania kompetencji do wydawania aktu wykonawczego”. Także i w tym przypadku P. Stanisz stwierdził, iż byłoby słuszne, gdyby podjęte na podstawie art. 6 w/w rozporządzenia uzgodnienia zostały promulgowane przez właściwego ministra w odrębnym rozporządzeniu.

Witold Adamczewski, referując temat pt. *Prace komisji konkordatowych*, przedstawił zagadnienia, jakimi zajmowały się powołane w 1998 r. komisje konkordatowe – kościelna i rządowa – od momentu ich powstania do chwili obecnej, a także stojące przed nimi zadania.

Z kolei Paweł Leszczyński w referacie pt. *Administracja wyznaniowa wybranych państw współczesnych* na przykładzie wybranej, ale bardzo licznej grupy współczesnych państw przedstawił modele funkcjonowania administracji wyznaniowych.

Ze sformułowania ostatniego referatu pt. *Prawo wyznaniowe w programie studiów teologicznych* wynikałoby, iż jego Autor – Leszek Adamowicz – dokona omówienia obowiązujących w tym zakresie przepisów kościelnych. Tymczasem – jak się okazuje – obowiązujące w tym względzie ramowe ustalenia programowe zawarte

w aktualnym *Ratio studiorum* są „zdecydowanie zbyt wąskie i zdradzające nieznaną zagadnienia”. W referacie tym przedstawiona została zatem gruntownie przemyślana propozycja programowa, uwzględniająca specyfikę i zapotrzebowanie studentów teologii – adeptów do kapłaństwa i świeckich.

Będąc jednym z organizatorów sympozjum, powstrzymuję się od jakichkolwiek ocen odnośnie do jego organizacji. Zwrócić jednak należy uwagę na obiektywnie wysoki poziom wygłoszonych referatów, niejednokrotnie poprzedzonych żmudnymi badaniami naukowymi. Wysoki walor naukowy przypisać należy nie tylko przygotowanym i wygłoszonym referatom, ale także niezwykle owocnym dyskusjom, w których czynny udział brali niemal wszyscy uczestnicy sympozjum.

Publikacja materiałów posympozjalnych wraz z obszernymi fragmentami dyskusji ukaże się w najbliższym czasie nakładem Wydawnictwa KUL. Należy wyrazić nadzieję, że idea tego rodzaju zjazdów katedr i wykładowców prawa wyznaniowego kontynuowana będzie w przyszłości.

Artur Mezglewski